

С.В. СИНЕНКО. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ ТРАНСПОРТУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Розглядається правове регулювання трудових відносин працівників транспорту за законодавством України. Досліджуються нормативно-правові акти за окремими видами транспорту. Аналізуються проблеми правового регулювання трудових відносин працівників транспорту.

Ключові слова: *правове регулювання, працівники транспорту, транспортна сфера, трудові відносини, законодавство.*

Рассматривается правовое регулирование трудовых отношений работников транспорта по законодательству Украины. Исследуются нормативно-правовые акты по отдельным видам транспорта. Анализируются проблемы правового регулирования трудовых отношений работников транспорта.

Ключевые слова: *правовое регулирование, работник транспорта, транспортная сфера, трудовые отношения, законодательство.*

The article deals with legal regulation of labour relations between workers of transportation industry in accordance with the legislation of Ukraine. The normative and legal acts in different transportation means are being researched. The issues of legal regulation of labour relations between workers of transportation industry are being analyzed.

Key words: *legal regulation, workers of transportation industry, transportation sphere, labour relations, legislation.*

За роки незалежності України суттєвих змін зазнала вся система суспільних відносин, що значною мірою зумовлено формуванням ринкових відносин та соціально-економічними перетвореннями, які пов'язані з працею. Не є винятком і реформування транспортного сектора економіки, у зв'язку з цим, і трудові відносини в сфері транспорту суттєво змінилися. Але незважаючи на внесені численні зміни та доповнення, чинне законодавство, що регулює трудові відносини працівників транспорту є недосконалим і містить багато суперечностей та прогалин.

Питання розвитку правового регулювання праці в транспортній сфері по окремим його видам досліджувалось радянськими вченими, зокрема, В.А. Глозман, С.А. Димитровою, Т.П. Мордовин, В.Ф. Науменко, В.І. Нефедовим, Н.І. Поваляєв, І.О. Снігірєвою, Т.А. Сошніковою та ін.

Проте слід зазначити, що особливості розвитку законодавства, що регулює трудові відносини працівників транспорту, у період незалежності України ще не були розглянуті та досліджені, крім регулювання трудових відносин на залізничному транспорті Апанасенко А.М.

Основою для нормативного регулювання праці, у тому числі і працівників транспорту, є Конституція України, яка закріплює трудові права громадян та гарантії їх реалізації.

Серед законів насамперед слід виділити кодифіковане джерело трудового права – Кодекс законів про працю України, затверджений 10 грудня 1971 р. та введений в дію з 1 червня 1972 року зі змінами та доповненнями¹. Але КЗпП України залишає поза увагою питання регулювання трудових відносин працівників транспорту, не кажучи вже про трудові відносини працівників по кожному із видів

транспорту окремо.

Закон України від 30 червня 1993 р. «Про дорожній рух»² визначає компетенцію органів законодавчої та виконавчої влади по організації підготовки та підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів. У розділі третьому зазначеного Закону містяться основні положення щодо допуску до керування транспортними засобами. Зокрема, передумовами допуску до керування є: досягнення певного віку, наявність посвідчення водія транспортного засобу, відсутність медичних протипоказань. У статті 16 викладені основні права та обов'язки водія транспортного засобу. При цьому вказані права і обов'язки характеризують водія як учасника дорожнього руху, а не суб'єкта відповідних трудових правовідносин. Метою Закону України «Про дорожній рух» є визначення правових та соціальних основ дорожнього руху. Отже, на мою думку, не доцільно у ньому закріплювати спеціальні норми щодо правового статусу водія-працівника. Такі норми має містити Трудовий кодекс України, але, на жаль, ні Кодекс законів про працю України, ні наявний проект Трудового кодексу України не містить подібних норм.

Правове регулювання діяльності цивільної авіації здійснює Повітряний кодекс України від 4 травня 1993 р.³ У розділі 5 «Авіаційний персонал» міститься поняття авіаційного персоналу; умови сертифікації і допуску авіаційного персоналу до авіаційної діяльності; загальні положення підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації авіаційного персоналу.

Розділ 6 «Екіпаж повітряного судна» містить поняття екіпажу повітряного судна, права членів екіпажу цивільного повітряного судна та обов'язки експлуатанта щодо їх забезпечення, визначення командира повітряного судна, права командира цивільного повітряного судна. Проте, на мою думку, ні поняття авіаційного персоналу, ні поняття екіпажу повітряного судна не визначають поняття «працівник повітряного транспорту».

Закон України від 10 листопада 1994 р. «Про транспорт»⁴ у ст.17 визначає, що трудові відносини, соціальний захист і дисципліна праці працівників транспорту регулюються Кодексом законів про працю України, іншими законодавчими актами України, статутами (положеннями) про дисципліну працівників окремих видів транспорту, що затверджуються Кабінетом Міністрів України за погодженням з відповідними профспілковими органами. При цьому зазначений Закон не містить визначення поняття «працівники транспорту» ні в цілому, ні по окремому виду транспорту, що ускладнює, а іноді і унеможливує належне регулювання праці цих категорій осіб. На мою думку, щоб належним чином врегулювати працю працівників транспорту, доречніше в Законі України «Про транспорт» дати визначення поняття «працівників транспорту».

Кодекс Торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 р.⁵ містить розділ III «Екіпаж судна». Глава 1 «Загальні положення» визначає правове становище екіпажу судна, вимоги до кваліфікації, стану здоров'я членів екіпажу, трудові відносини на судні. Доречно було б відмітити той факт, що в Кодексі визначено порядок прийняття на роботу екіпажу судна, їх права і обов'язки, умови роботи на судні та оплати праці, підстави звільнення, які регулюються законодавством України, цим Кодексом, статутами служби на морських і риболовних судах, генеральними та галузевими тарифними угодами, колективними і трудовими договорами (контрактами). Глава 2, зазначеного Кодексу, визначає права і обов'язки капітана судна. Проте Кодексом Торговельного мореплавства України чітко не визначено, як саме регулюються трудові відносини членів екіпажів. У

такій ситуації логічним було б посилання на Кодекс законів про працю України. Але відсилочні норми відсутні. Також Кодекс не містить визначення поняття «працівник морського транспорту».

Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. не містить норм, які б регулювали трудові відносини працівників транспорту⁶.

Закон України від 4 липня 1996 р. «Про залізничний транспорт»⁷ містить розділ IV «Трудові відносини і дисципліна праці працівники залізничного транспорту», в якому зазначено, що трудові відносини працівників залізничного транспорту загального користування регулюються на підставі Кодексу законів про працю України, Положення «Про дисципліну працівників залізничного транспорту України», іншими актами законодавства України про працю. Відмічено, що особливості умов праці, режиму робочого часу та часу відпочинку окремих категорій працівників залізничного транспорту загального користування, робота яких безпосередньо пов'язана з рухом поїздів, встановлюється Укрзалізницею згідно з чинним законодавством України за погодженням з галузевими профспілками. Але, недоліком зазначеного Закону, є відсутність поняття «працівники залізничного транспорту». Крім того, чітко не визначено, яким саме чинним законодавством України регулюється праця окремих категорій працівників залізничного транспорту загального користування, робота яких безпосередньо пов'язана з рухом поїздів. На мою думку, доцільно внести конкретику щодо нормативно-правових актів, які регулюють працю працівників залізничного транспорту, праця яких безпосередньо пов'язана з рухом поїздів.

Закон України від 5 квітня 2001 р. «Про автомобільний транспорт»⁸ не містить визначення поняття «працівник автомобільного транспорту», натомість є визначення поняття «водій», «автомобільний самозайнятий перевізник». Також зазначено, що глава 4 «Персонал автомобільного транспорту» Закону визначає працівників, які належать до персоналу автомобільного транспорту, вимоги до персоналу автомобільного транспорту, особливості організації праці та контроль за роботою водіїв транспортних засобів. У цій главі також зазначено, що трудові відносини персоналу автомобільного транспорту регулюються трудовим законодавством, у тому числі положенням про дисципліну та правилами внутрішнього трудового розпорядку. Стаття 30 даного Закону конкретизує основні права та обов'язки автомобільного перевізника. Даний Закон значною мірою регулює трудові відносини, але, на мою думку, посилання на трудове законодавство є загальним. Доцільно вказувати конкретні нормативно-правові акти, що на думку законодавця, мають врегульовувати дані відносини.

Закон України від 29 червня 2004 р. «Про міський електричний транспорт»⁹ визначає міський електричний транспорт як складову частину єдиної транспортної системи, призначеної для перевезення громадян трамваєм, тролейбусами, поїздами метрополітену на маршрутах (лініях) відповідно до вимог життєзабезпечення населених пунктів. Відповідно до статті 19 Закону трудові відносини працівників перевізника регулюються законодавством про працю та правилами внутрішнього трудового розпорядку. Також визначено, що Положення про робочий час та час відпочинку водіїв затверджує у межах своїх повноважень центральний орган виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства і центральний орган виконавчої влади в галузі транспорту. Закон містить норму, яка деякою мірою регулює трудові відносини керівника перевізника, а також норму, яка дозволяє працівникам перевізника безоплатний проїзд трамваєм, тролей-

бусом, метрополітеном та надає право працівникам перевізника право на носіння форменого та спеціального одягу, взуття і обмундирування за переліком, встановленим центральним органом виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства і центральним органом виконавчої влади у галузі транспорту.

13 серпня 2007 р. Міністерством транспорту та зв'язку України внесено на розгляд та обговорення громадськості проект Закону України «Про метрополітени»¹⁰. Законопроектом передбачаються положення, що певним чином регулюють трудові відносини та соціальний захист працівників метрополітену. Варто відмітити, що в даному законопроекті чітко не визначені нормативні акти, які безпосередньо регулюють трудові відносини, лише зазначається, що Положення про дисципліну працівників метрополітену затверджуються постановою Кабінету Міністрів України, а Положення про особливості робочого часу та часу відпочинку окремих категорій працівників метрополітену, безпосередньо пов'язаних із забезпеченням безпеки руху та обслуговуванням пасажирів, затверджує центральний орган виконавчої влади в галузі транспорту. На мою думку, доцільніше віднести регулювання даних питань до Трудового кодексу України.

Також регулювання трудових відносин у транспортній сфері здійснюється постановами Кабінету Міністрів України.

Правила дорожнього руху, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України № 1306 від 10 жовтня 2001 р.¹¹ містять поняття «власника транспортного засобу» і «водій», обов'язки і права водіїв механічних транспортних засобів. У розділі другому визначаються вік осіб, яким надано право керувати транспортними засобами. Відразу хочемо зазначити, що Закон України «Про дорожній рух» також передбачає, що особа має право керувати транспортним засобом досягнувши певного віку. Отже, на мою думку, слушно було б закріпити вік особи тільки в Законі України «Про дорожній рух» і не повторювати в Положенні.

У Правилах надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 р.¹² зазначається, що персонал автомобільного транспорту та особи, діяльність яких пов'язана з наданням послуг з перевезення пасажирів автомобільним транспортом, повинні мати відповідні знання та кваліфікацію, також визначено, що дія цих правил не стосується перевезень, що здійснюються, транспортними засобами спеціального призначення, службовими легковими автомобілями, транспортними засобами, які належать фізичним особам і використовуються ними для задоволення власних потреб, що не має на меті отримання прибутку.

Постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2001 р.¹³ «Про вдосконалення державного нагляду за станом підготовки та дипломування моряків» на виконання вимог Міжнародної конвенції з підготовки та дипломування моряків і несення вахти, утворено державний орган – Інспекцію з питань підготовки та дипломування моряків та її представництв у відповідних регіонах України. Передбачено, що до компетенції інспекції належить підтвердження дипломів, кваліфікаційних свідоцтв та інших документів моряків, визначених законодавством. Також встановлено, що дипломи, кваліфікаційні свідоцтва та інші документи, видані моряками після набрання чинності постанови без підтвердження інспекцією, є недійсними.

Постановою Кабінету Міністрів України від 08 травня 1993 р. «Про затвердження Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами»¹⁴ визначено, що до керування транспортни-

ми засобами допускаються особи за наявності у них національного посвідчення водія відповідної категорії, а їх на сьогодні 10 категорій. Також зазначаються умови допуску до керування транспортними засобами: чітко вказується вік особи для отримання певної категорії, безперервний стаж керування відповідним транспортним засобом, надається визначення поняттю «безперервний стаж», порядок видачі посвідчень водія та позбавлення права на керування транспортними засобами, де вказано, що позбавлення водіїв права на керування транспортними засобами проводиться відповідно до законодавства. Не можемо не зазначити, що Закон України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 р., а також Правила дорожнього руху, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України № 1306 від 10 жовтня 2001 р. також передбачають право особи на керування транспортними засобами при досягненні певного віку.

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 1993 року «Про Положення про дисципліну працівників залізничного транспорту»¹⁵ встановлено: 1) роль залізничного транспорту в обслуговуванні народного господарства визначає необхідність точного виконання його працівниками діючих у галузі правил, наказів, інструкцій та інших нормативних актів, оскільки їх порушення створює загрозу безпеці руху поїздів і маневрової роботи, може призвести до тяжких наслідків для життя та здоров'я громадян, небереження вантажів, завдати шкоди навколишньому природному середовищу; 2) Положення поширюється на всіх працівників підприємств, об'єднань, установ та організацій залізничного транспорту, що належать до державної власності; 3) зобов'язання працівників; відповідальність керівників на залізничному транспорті; 4) види заохочень; 5) поняття дисциплінарного проступку; 6) види дисциплінарних стягнень; 7) перелік порушень дисципліни, наслідки яких загрожують безпеці руху поїздів, життю і здоров'ю громадян, а також категорій працівників, до яких застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді звільнення. Але у даному Положенні визначаються елементи дисципліни, а поняття «дисципліни» відсутнє. Щодо працівників, на яких поширюється дане Положення, слід зазначити, що в процесі реформування цієї галузі в Україні виникли поряд з державними нові господарюючі суб'єкти приватної форми власності. Ми вважаємо, що нині необхідно прийняти Дисциплінарний статут працівників транспорту, який би сприяв зміцненню дисципліни на всіх підприємствах державної та приватної форми власності. Цей статут повинен містити поняття дисципліни працівників транспорту, види заохочень і дисциплінарних стягнень, порядок їх застосування та компетенцію посадових осіб щодо застосування заохочень і накладення стягнень, охоплюючи всі види транспорту.

Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 р. «Про затвердження Порядку підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів»¹⁶ визначає процедуру підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів, містить терміни «безперервний стаж керування транспортним засобом», «перепідготовка водіїв», «підвищення кваліфікації водіїв», «підготовка водіїв». Також зазначено, що підготовка водіїв по певним категоріям проводиться при досягненні особою на момент закінчення підготовки певного віку, перепідготовка водіїв проводиться з числа осіб, що мають посвідчення водія і на момент закінчення підготовки досягнуть певного віку, та те, що видача посвідчень водія та допуск громадян до керування транспортними засобами проводиться відповідно до вимог Положення про порядок

видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 8 травня 1993 р.

Крім законів та постанов Кабінету Міністрів України, дані відносини регулюються нормативно-правовими актами Міністерства транспорту та зв'язку України та інших міністерств та відомств. Зокрема, серед них можна назвати накази Міністерства транспорту України: наказ № 347 від 19 листопада 1996 р. «Про затвердження Правил визначення придатності за станом здоров'я осіб для роботи на судах»¹⁷, наказ № 359 від 12 липня 1999 р. «Про затвердження Інструкції про особливості відрядження членів екіпажів суден (інших транспортних засобів) та порядок виплати сум, що направляються на харчування членів екіпажів суден (інших транспортних засобів)»¹⁸, наказ № 573 від 18 жовтня 2000 р. «Про затвердження Положення про капітана морського торговельного порту України»¹⁹, наказ № 219 від 02 квітня 2002 р. «Про затвердження Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України»²⁰, наказ № 18 від 17 січня 2002 р. «Про затвердження Положення про робочий час і час відпочинку водіїв автотранспортних засобів»²¹, наказом Міністерства охорони здоров'я України № 299 від 24 грудня 1999 р. «Про затвердження Переліку захворювань і вад, при яких особа не може бути допущена до керування відповідними транспортними засобами»²²; наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства внутрішніх справ України № 124/345 від 5 червня 2000 р. «Про затвердження Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів»²³ та інші.

Отже, проведене дослідження правового регулювання трудових відносин працівників транспорту дозволяє зробити наступні висновки.

Регулювання праці працівників транспорту здійснюється законами та підзаконними нормативно-правовими актами.

Кількість нормативно-правових актів є значною, але більшість із них лише частково регулюють трудові відносини в сфері транспорту.

Частина нормативно-правових актів, які застосовуються при регулюванні трудових відносин працівників транспорту були прийняті до проголошення незалежності України. Ці акти не відповідають сучасним соціально-економічним відносинам, що унеможливило належне правове регулювання трудових відносин працівників транспорту.

Значною мірою відносини регулюються великою кількістю підзаконних нормативно-правових актів, що ускладнює застосування відповідних положень.

Проналізовані нормативно-правові акти не містять поняття «працівник транспорту» як загального, так і за окремими видами транспорту.

1. *Кодекс законів про працю України*: Чинне законодавство зі змінами та допов. на 15 серп. 2005 р. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 112 с. 2. Про дорожній рух: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3353-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 31. – Ст. 338. 3. *Повітряний кодекс України*: Закон України від 4 травня 1993 р. № 3167-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 25. – Ст. 274. 4. *Про транспорт*: Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446. 5. *Кодекс торговельного мореплавства України*: Закон України від 23 травня 1995 р. № 176/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 47-52. – Ст. 349. 6. *Водний кодекс України*: Закон України від 6 червня 1995 р. № 213/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189. 7. *Про*

залізничний транспорт: Закону України від 4 липня 1996 р. № 273/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 40. – Ст. 183. **8.** *Про автомобільний транспорт:* Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2344-III в редакції Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3492-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 32. – Ст. 111. **9.** *Про міський електричний транспорт:* Закон України від 29 червня 2004 р. № 1914-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 548. **10.** Проект Закону України “Про метрополітени” 2006 р. – Режим доступу: <http://www.mintrans.gov.ua>. **11.** *Правила дорожнього руху, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 //* Офіційний вісник України. – 2001. – № 41. – Ст. 1852. **12.** *Правила надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 р. № 176 //* Офіційний вісник України. – 1997. – № 8. – Т.2. – Ст. 142. **13.** *Про вдосконалення державного нагляду за станом підготовки та дипломування моряків:* Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2001 р. № 83 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 5. – Ст. 186. **14.** *Про затвердження Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами:* Постанова Кабінету Міністрів України від 8 травня 1993 р. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. **15.** *Про Положення про дисципліну працівників залізничного транспорту:* Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 1993 року № 55. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. **16.** *Про затвердження Порядку підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів:* Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 р. № 487. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. **17.** *Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 19 листопада 1996 р. № 347 «Про затвердження Правил визначення придатності за станом здоров'я осіб для роботи на суднах».* – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. **18.** *Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 12 липня 1999 р. № 359 «Про затвердження Інструкції про особливості відрядження членів екіпажів суден (інших транспортних засобів) та порядок виплати сум, що направляються на харчування членів екіпажів суден (інших транспортних засобів)».* – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. **19.** *Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 18 жовтня 2000 р. № 573 «Про затвердження Положення про капітана морського торговельного порту України».* – Режим доступу: <http://www.mintrans.gov.ua>. **20.** *Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 2 квітня 2002 р. № 219 «Про затвердження Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України».* – Режим доступу: <http://www.mintrans.gov.ua>. **21.** *Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 17 січня 2002 р. № 18 «Про затвердження Положення про робочий час і час відпочинку водіїв автотранспортних засобів».* – Режим доступу: <http://www.mintrans.gov.ua>. **22.** *Наказ Міністерство охорони здоров'я України від 24 грудня 1999 р. № 299 «Про затвердження Переліку захворювань і вад, при яких особа не може бути допущена до керування відповідними транспортними засобами» //* <http://mozdocs.kiev.ua>. **23.** *Наказ Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства внутрішніх справ України від 5 червня 2000 р. № 124/345 «Про затвердження Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів».* – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.